

Bipolární tranzistor

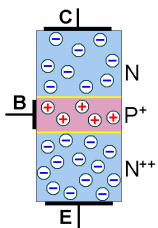

Bipolární tranzistor

- polovodičová součástka se dvěma PN přechody a 3 elektrodami: C - kolektorem
E - emitorem
B - bází
- vrstvy mohou být v pořadí NPN nebo PNP, častější je varianta NPN na níž je zde vyložen princip tranzistoru

Charakteristika vrstev:
emitor – silně dotovaný N^{++}
báze – tenká P^+
Proudem báze (I_B) se řídí vodivost tranzistoru mezi E a C = hodnota proudu kolektoru I_C
Pro $I_B > 0$ je tranzistor vodivý
Pro $I_B = 0$ je tranzistor nevodivý = uzavřený

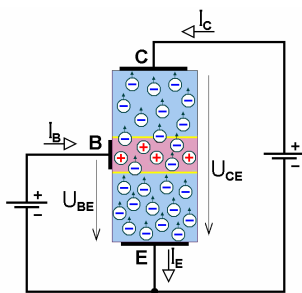

Otevřený tranzistor

- tranzistor je otevřený jsou-li napětí U_{BE} a U_{CE} kladná a $I_B > 0$

Kladné napětí U_{BE} přitahuje volné elektrony emitru k PN přechodu BE, který polarizován v propustném směru
Protože je báze tenká většina elektronů z emitru jí prolétne do kolektoru, kde je kladným napětím U_{CE} přitahována ke kolektoru
Pouze asi 1% elektronů na PN přechodu BE rekombinuje s děrami báze

---

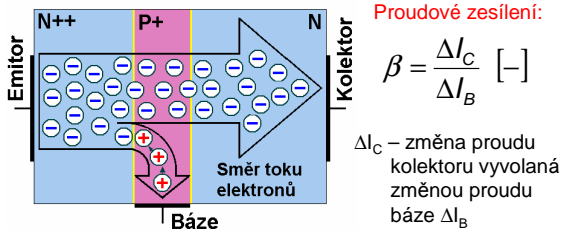

Proudy tranzistorem

- řídicí (vstupní) proud I_B – teče z B do E
- proud kolektoru I_C – teče z C do E
proud ze zdroje napájecího napětí
- proud emitoru $I_E = I_B + I_C$

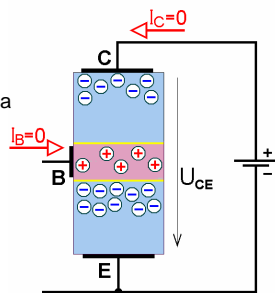

Uzavřený tranzistor

Tranzistor je uzavřený jestliže:

- při správné polaritě napětí U_{CE} a U_{BE} neprotéká bázi proud, $I_B=0$
správný provozní stav
- došlo k záměně polarity napětí U_{CE} nebo U_{BE}
hrozí zničení tranzistoru

Při záměně kolektoru s emitorem klesá proudové zesílení na přibližně 10 až 20% původní hodnoty.

Při záměně polarity přechod U_{BE} se přechod BE chová jako Zenerova dioda s malým stabilizačním napětím (do 5V).

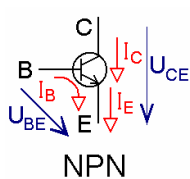

Značky tranzistorů a směry proudů

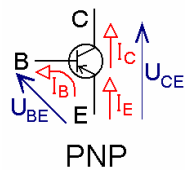
šipka u emitoru udává směr proudu emitoru I_E

Tranzistor NPN

„šipka ven“

Tranzistor PNP

Rozdíl mezi NPN a PNP je ve směru proudu = polaritě napětí U_{BE} a U_{CE}

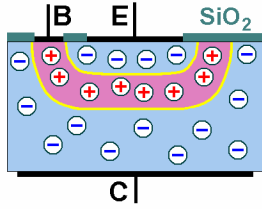

Realizace bipolárního NPN tranzistoru

Řez tranzistorem vytvořeným difúzní technologií

Základovou destičku tvoří substrát typu N – budoucí kolektor C
 V druhém kroku se vytvoří tenká báze B – typ P+
 Následuje vytvoření emitoru E – vysoce dotovaný N++
 Následuje konektorování a zakrytí oxidem křemíku SiO₂- sklem

---

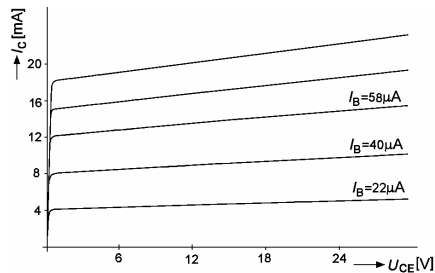

Tranzistor jako zesilovač

Výstupní charakteristiky tranzistoru = závislost kolektorového proudu I_C na napětí kolektor emitor U_{CE}
 Parametrem je proud báze I_B

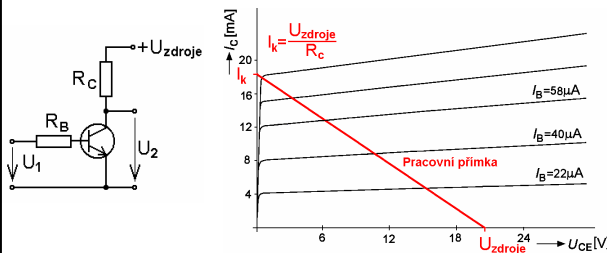

Pracovní přímka

Aby tranzistor mohl zesilovat napětí je nutné zapojení rezistoru R_C do obvodu kolektorů

Pracovní přímka spojuje napájecí napětí U_{zdroje} s proudem nakrátko I_k

---

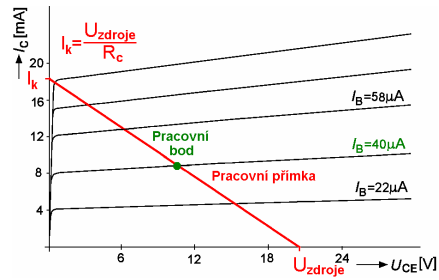

Pracovní bod

- je dán ustálenou hodnotou proudu báze I_B

Aby výstupní napětí zesilovače věrně kopírovalo vstupní proud volí se pracovní bod ve středu přímkových částí výstupních charakteristik

---

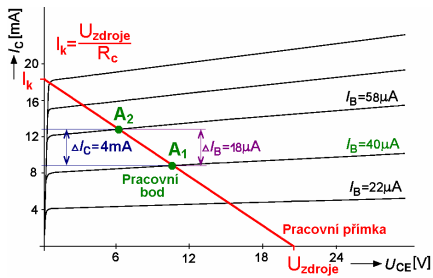

Zesílení

Změna výstupního proudu ΔI_C je úměrná změně proudu báze ΔI_B

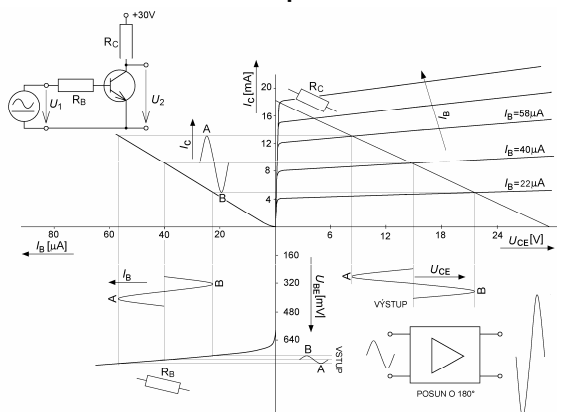

Zesilování střídavého napětí

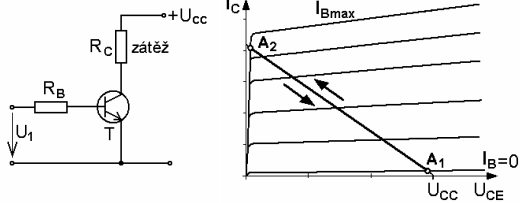

Tranzistor jako spínač

V číslicových zařízeních pracuje tranzistor jako spínač, kdy je zařízení připojováno a odpojováno od zdroje napětí.
Proud I_B je nulový nebo maximální přibustný

V uzavřeném stavu ($I_B=0$) je tranzistor v pracovním bodě A_1 proud $I_C \approx 0$
V otevřeném stavu ($I_B=I_{Bmax}$) je tranzistor v pracovním bodě A_2 s minimálním napětím U_{CE} a maximálním I_C

Zapojení tranzistorů

Tranzistor má pouze 3 elektrody (E–B–C)

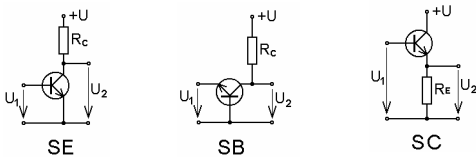
Zesilovač má dvě brány:

vstupní a výstupní tvořené 4 svorkami

⇒ jedna elektroda je společná vstupu i výstupu

Zapojení se společným:

- emitorem **SE** – zesiluje napětí i proud
- bází **SB** – zesiluje pouze napětí
- kolektorem **SC** – zesiluje pouze proud

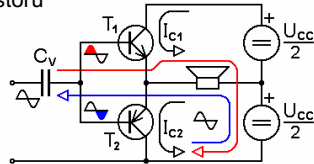

Komplementární dvojice tranzistorů

- doplňková dvojice tranzistorů
- dvojice NPN a PNP tranzistorů se stejnými vlastnostmi = stejným zesílením, výstupními charakteristikami

Na obrázku je komplementární dvojice tranzistorů v zapojení SC (výstup – reproduktor je připojený na emitory)

- T_1 - NPN - zesiluje kladnou půlvlnu vstupního napětí
- T_2 - PNP - zesiluje zápornou půlvlnu vstupního napětí

Rozdělení tranzistorů

- **Bipolární** – na vedení proudu se zúčastňují oba nosiče náboje – díry i elektrony
řídění se provádí proudem báze I_B
- **Unipolární** - proud vede pouze jeden nosič náboje – díry nebo elektrony
řídění se realizuje napětím U_{GS} , které ovlivňuje šířku $\Rightarrow$ vodivého kanálu
FET tranzistory – Fiel-Effect Transistor

FET tranzistory mohou být 3 typů s různým chováním

JFET – U_{GS} zužuje kanál (*Junction Fiel-Effect Transistor*)

MOS-FET Metal Oxide Semiconductor FET

MOS-FET s vytvořeným kanálem – U_{GS} mění šířku kanálu

MOS-FET s indukovaným kanálem – U_{GS} vytváří kanál
